
АНАЛІЗ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПРОБЛЕМ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ РАНЬОГО І ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Наталя Пангелова, Діна Харіна

Резюме. В результате анализа публикаций в украинских профессиональных изданиях с 2006 по 2011 г. установлено уменьшение количества статей, посвященных проблемам детей раннего и дошкольного возраста, что составляет лишь 3 % всех публикаций, у 58 % из них раскрываются вопросы оптимизации процесса физического воспитания в дошкольных образовательных учреждениях. Среди публикаций зарубежных авторов 36 % посвящены проблемам организации физического воспитания и физической подготовленности, развития и здоровья детей. В изданиях «Молодая спортивная наука Украины» и «Педагогика, психология и медико-биологические проблемы физической культуры и спорта» содержится большинство публикаций, посвященных вопросам здоровья детей дошкольного возраста и их физического воспитания.

Ключевые слова: дети раннего дошкольного возраста, физическое воспитание, физическое состояние, научные исследования.

Summary. This study analyzes publications in Ukrainian professional editions from 2006 to 2011 years and shows visible decline in the number of articles dedicated to the problems of preschool children. They represent only 3 % of all publications. The 58 % of these articles concern optimization of physical education in preschool educational institutions. The 36 % of foreign publications dedicated to the physical education organization and the same proportion covers the topic of motor competence, physical development and health in children. The professional editions "Young Sports Science of Ukraine" and "Pedagogics, psychology, medical-biological problems of physical training and sports" contain the majority of the publications dedicated to the preschool children health and physical education.

Keywords: preschool children, physical education, physical status, scientific research.

Постановка проблеми. Аналіз останніх досліджень і публікацій. Становлення України як незалежної держави супроводжується складними соціально-економічними, морально-етичними, екологічними та іншими проблемами, які призвели до погіршення фізичного, психічного та матеріального стану переважної більшості населення. Особливе занепокоєння викликає факт зниження рівня здоров'я, морфофункціонального стану та фізичної підготовленості дітей дошкільного віку.

Результати щорічних медичних обстежень показали, що за останні 15 років кількість дітей віком до 14 років із серцево-судинними недугами зростає від 14,5 до 28,2 %; хворобами опорно-рухового апарату — від 31,9 до 67,1 %; із надмірною масою тіла — з 7,0 до 8,9 %. Важливість розгляду проблеми здоров'я дітей дошкільного віку полягає ще й у тому, що 75 % хвороб дорослих є наслідком умов життя у дитячому та підлітковому віці [12]. Протягом 2005—2008 рр. зафіксовано суттєве збільшення кількості дітей із порушеннями гостроти зору, постави, зі сколіозом [7]. Більшість дітей приступають до навчання у школі фізично неготовими. У цих умовах фізичне виховання є найбільш дієвим фактором зміцнення здоров'я. Чинна в Україні система фізичного виховання, однією з ланок якої є система дошкільного фізичного виховання, перебуває в кризовому стані та незавжди може вирішити свою основну мету — зміцнення здоров'я.

Традиційні заходи фізкультурно-оздоровчої роботи з дошкільниками інколи не відповідають сучасним вимогам і потребують заміни на такі, які б ефективніше сприяли вирішенню завдання зміцнення здоров'я, підвищення рівня фізичної підготовленості, своєчасного фізичного і психічного розвитку дитини, що й обумовлює пошук нових підходів до оптимізації системи дошкільного фізичного виховання. Сьогодні ведуться досить інтенсивні наукові дослідження у галузі фізичної культури і спорту. Однак бракує досліджень із проблематики саме дошкільного фізичного виховання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що проблеми організації, змісту, методики проведення занять фізичними вправами з дітьми дошкільного віку були предметом дисертаційних досліджень А. А. Пивовара (2006) [10], Л. В. Козіброди (2006) [4], В. В. Поліщука (2008) [11], О. М. Бондар (2009) [3], Є. Г. Яхно (2011) [13]. Посилений інтерес дослідників до проблем дошкільного фізичного виховання обумовлений рядом суперечностей між потребами суспільства у підвищенні рівня фізичного стану дітей і теперішнім станом фізкультурно-оздоровчої роботи з дошкільниками.

Мета дослідження — з'ясувати стан вивчення вітчизняними та зарубіжними фахівцями проблеми фізичного виховання дітей раннього і дошкільного віку.

Методи дослідження: аналіз, систематизація та узагальнення даних публікацій з проблематики дошкільного фізичного виховання у фахових виданнях з фізичної культури і спорту за 2006–2011 рр.

Результати дослідження та їх обговорення. Для визначення кількості публікацій, які були предметом дослідження фахівців, здійснено аналіз змісту наукових видань за 2006–2011 рр. Проаналізовані статті вказували на обрані науковцями напрями досліджень, а кількість статей – на їх частотність. Аналіз здійснювався за електронними версіями наукових видань, представлених на сайті Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (<http://www.nbuv.gov.ua>). Дана вибірка обумовлена тим, що з 19 наукових видань галузі – 11 є в електронній вер-

сії для потенційних користувачів. Загальний обсяг інших 8 видань становить не більше 5% щорічного обсягу всіх публікацій. Тому можна вважати, що аналіз зазначених 11 наукових видань відображає стан поширення інформації для спортивної науки [2]. Нами було обрано 12 періодичних видань з фізичної культури та спорту, які подано в таблиці 1.

Було проаналізовано зміст 6410 публікацій, надрукованих у електронному варіанті вищезазначених видань з 2006 по 2011 рр. Об'єктом досліджень у цих публікаціях є діти дошкільного віку, школярі, або юнаки. Декілька публікацій, що були присвячені дослідженню одного й того ж самого питання і містили однакові статистичні дані, враховувались нами як одна. Крім того, якщо об'єктами опублікованого дослідження були

Таблиця 1 — Огляд наукових видань із фізичної культури і спорту за 2006–2011 рр.

Назва видання (місто, установа)	Напрями досліджень
Актуальні проблеми фізичної культури і спорту (Київ, Державний науково-дослідний інститут фізичної культури і спорту)	Прикладні та фундаментальні дослідження та огляд літератури із фізичної культури і спорту
Вісник Кам'янець-Подільського університету імені Івана Огієнка. Серія: Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини (Кам'янець-Подільський, Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка)	Фізичне виховання, спорт та здоров'я людини
Вісник Прикарпатського університету. Серія: Фізична культура (Івано-Франківськ, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника)	Актуальні проблеми фізичного виховання школярів і студентів, біомеханіки, спортивної генетики, оздоровчо-спортивного туризму, історії фізичної культури, психології спорту і фізичного виховання, валеології, адаптивної фізичної культури, методології і менеджменту у фізичній культурі, фізичної реабілітації
Молода спортивна наука України (Львів, Львівський державний університет фізичної культури)	Висвітлення вченими України та зарубіжних країн проблем у напрямі фізичної культури та спорту
Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту (Харків, Харківське обласне відділення національного Олімпійського комітету України)	Нові технології фізичного виховання молоді та підготовки спортсменів
Спортивна наука України: електронне наукове фахове видання (Львів, Львівський державний університет фізичної культури)	Олімпійський та професійний спорт, фізична культура, фізичне виховання різних груп населення, фізична реабілітація
Спортивний вісник Придніпров'я (Дніпропетровськ, Дніпропетровський державний інститут фізичної культури і спорту)	Олімпійський та професійний спорт, фізична культура, фізичне виховання різних груп населення, валеологія, рекреація та фізична реабілітація
Теорія і методика фізичного виховання і спорту (Київ, Національний університет фізичного виховання і спорту України)	Фізичне виховання і спорт
Теорія і практика фізичного виховання (Донецьк, Донецький національний університет; кафедра фізичного виховання та спорту)	Фізичне виховання і спорт
Теорія та методика фізичного виховання (Харків: Видавництво «ОВС»)	Історія фізичної культури; фізкультурна освіта; основи спортивного тренування, юнацького спорту, техніки фізичних вправ, фізична культура в школі; фізичне виховання різних груп населення, інформаційні й комп'ютерні технології у фізичному вихованні та спорті, правові основи фізичної культури в Україні
Фізична культура, спорт та здоров'я нації (Вінниця, Інститут фізичного виховання і споены. М. Коцюбинського)	Збірник включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук з фізичного виховання та спорту
Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві (Луцьк, Волинський національний університет імені Лесі Українки)	Висвітлення питань розвитку фізичної культури, фізичного виховання різних груп населення, підготовки фахівців фізичної культури, методів навчання та спортивного тренування, адаптація організму людей різного віку в процесі фізичного виховання

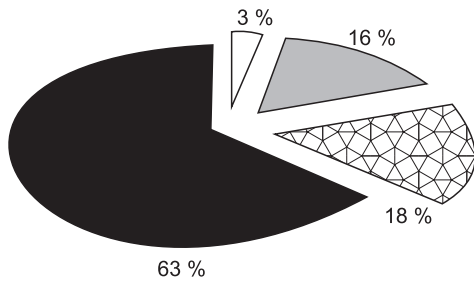

Рисунок 1 — Розподіл публікацій відповідно до суб'єктів дослідження:
 □ — дошкільний вік; ■ — шкільний вік; ▨ — юнацький вік;
 ■ — інша тематика

діти різних вікових груп, така стаття зараховувалась нами до усіх відповідних вікових категорій. Після цього було визначено питому вагу цих публікацій щодо загальної кількості друкованих робіт (рис. 1).

Дані рисунка 1 свідчать, що переважно об'єктами досліджень є не дорослі або професійні спортсмени, а юнаки (18 %). На нашу думку, це пов'язано зі зручністю проведення досліджень у даній віковій групі. Багато повнолітніх дітей навчається в організованих колективах (студенти, курсанти) з відповідними режимами дня, роботи (навчання) та відпочинку. Це полегшує роботу науковця під час відбору учасників експерименту, контролю у дотриманні його схеми, проведенні тестування. Переважна кількість студентів і курсантів є повнолітніми і повноправними, тому їхньої особистої інформованої згоди достатньо для участі у дослідженні. Кількість робіт, де висвітлювались результати досліджень серед школярів, також є значною і становить 16 % загальної кількості публікацій. Очевидно, вибір об'єктом досліджень учнів шкіл, ліцеїв та училищ дозволяє отримати велику вибірку, полегшує контроль за проведенням експерименту та контрольними вимірюваннями. На противагу цьому, кількість публікацій, присвячених проблематиці фізичного виховання дошкільників, значно менша і складала тільки 3 % кількості робіт, що були надруковані у

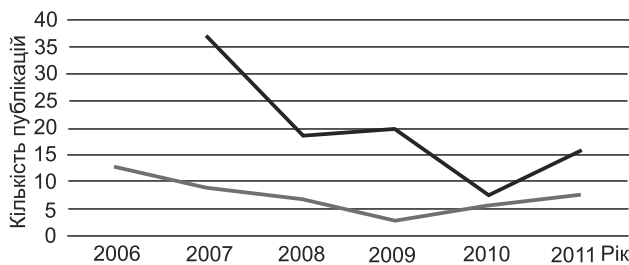

Рисунок 2 — Динаміка публікацій, в яких об'єктом досліджень є учні дошкільного віку, у виданнях:
 ■ — «Молода спортивна наука України»; ■ — «Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту»

фахових виданнях протягом 2006—2011 рр. Було відмічено, що кількість досліджуваних публікацій не була однаковою в усіх виданнях. Зокрема, найбільша кількість статей з проблем дошкільного фізичного виховання була опублікована у журналах «Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту» та «Молода спортивна наука України» (100 та 46 статей відповідно). В інших виданнях зустрічались поодинокі публікації, присвячені цій тематиці. Проте загальна їх кількість у цих виданнях також була найвищою (2671 та 1530 відповідно), порівняно з іншими виданнями (в середньому 344 публікації за 6 років). Таким чином, кількість публікацій, присвячених проблематиці фізичного виховання дітей дошкільного віку, залежала від загальної кількості опублікованих статей, а не від спеціалізації видання.

За даними рисунка 2, видно, що за останні роки в Україні відмічається тенденція до зменшення кількості публікацій, що висвітлюють проблеми здоров'я та фізичного виховання дітей дошкільного віку. На нашу думку, це суперечливо, оскільки підвищення захворюваності та функціональних порушень у представників даної вікової групи дедалі зростає, що зумовило б вивчення цих питань у сфері фізичного виховання дошкільників.

У результаті аналізу структури обраних публікацій було визначено проблематику, яка переважала у дослідженнях дошкільного віку за останні шість років: оптимізація фізичного виховання в умовах дошкільного навчального закладу (58 %); оптимізація фізичного виховання хворих дітей (42 %).

У дослідженні проблеми оптимізації дошкільного фізичного виховання в умовах основного відділення дошкільного навчального закладу було виявлено декілька напрямків.

I — вивчення можливостей інтеграції фізичного виховання з іншими видами виховної діяльності, тобто пошук і впровадження методик, що забезпечують одночасне удосконалення фізичних, інтелектуальних, психічних, моральних та естетичних якостей дитини, розвиток її творчих здібностей. До таких розробок відносять: інтеграцію музичного та фізичного виховання, виховання патріотизму в процесі заняття фізичною культурою, ігровий метод навчання, спортивно орієнтоване фізичне виховання, інтегративно-розвивальні вправи, розвиток рухів іграми художнього спрямування, оздоровчі рухливо-пізнавальні ігри, система інтегрального розвитку із застосуванням технічних пристроїв, статико-динамічна коригуюча гімнастика, заняття східними одноборствами, народні рухливі ігри у навчально-виховному процесі, туризм у складі фізкультурно-оздоров-

чої діяльності, планування рухливих ігор з використанням комп'ютерних технологій, розвиток рухового інтелекту засобами фізичних вправ, модель оптимального управління фізичним та психічним розвитком, розробка комплексу розвиваючого ігрового обладнання.

II — цілеспрямований розвиток та удосконалення окремих компонентів рухової функції дітей дошкільного віку: оптимізація рухових навичок засобами акробатики, нові методики формування навичок координації рухів, оптимізація режиму навчання точним рухам кисті.

III — розробка програм фізичного виховання з урахуванням індивідуальних особливостей дітей, особливостей їх психіки та психомоторної активності: диференційоване навчання у фізичному вихованні та особистісно-орієнтовний підхід до освітньо-оздоровлювальної роботи дошкільного закладу.

IV — укладання програм, спрямованих на профілактику певних захворювань та корекцію відхилень у стані здоров'я дітей дошкільного віку. Зазначені методики покликані підвищувати рівень психофізіологічної підготовки дітей, збільшувати опірність їх організму до несприятливих умов. Серед таких робіт зустрічаємо програму фізичного виховання превентивного характеру, застосування лікувальної фізичної культури з метою реабілітації та оздоровчі рухливо-пізнавальні ігри.

V — формування культури здорового способу життя у дітей старшого дошкільного віку є іншою актуальною темою сучасних наукових пошуків. Вважається, що залучення дітей до цінностей здорового способу життя є найбільш ефективним у процесі фізичного виховання, де переважно реалізується потреба у руховій активності [8]. Також знаходимо публікації на тему формування позитивного ставлення до фізичної культури дітей, які не відвідують дошкільні навчальні заклади та підвищення фізкультурної грамотності батьків дітей дошкільного віку.

VI — ознайомлення з досвідом дошкільного фізичного виховання інших країн, зокрема в публікаціях С. Волкова [1], Т. Круцевич, Н. Пангелова [5], В. Пасічник [9].

VII — покращення підготовки майбутніх фахівців з фізичного виховання дошкільників, а також вивчення проблеми наступності у системі фізичного виховання дошкільного навчального закладу та школи.

У вітчизняних фахових виданнях публікуються результати не лише вітчизняних, а й зарубіжних досліджень. Було знайдено роботи, присвячені питанням дошкільного фізичного виховання, зокрема дитячому фітнесу (Т. Левченкова, Росія), імітаційна гімнастика у віршовому супрово-

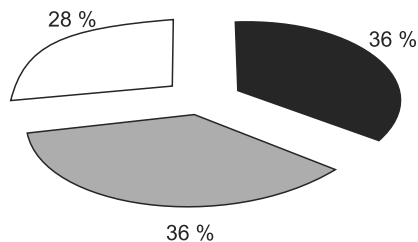

Рисунок 3 — Тематика іноземних досліджень, опублікованих у вітчизняних виданнях:

■ — організація процесу виховання; ■ — оцінювання фізичної підготовленості, розвитку та здоров'я; □ — інші

ді (Ж. Козіна, Україна, К. Прусик, Е. Прусик, Польща, К. Горнер, Словачія), елементи туризму у фізичному вихованні дошкільників (I. Jakosz, Польща), рухова активність батьків дошкільників (G. Antoszczuk et al., Польща).

Упродовж проаналізованого нами періоду було опубліковано 14 досліджень, проведених за кордоном, тематику яких подано на рисунку 3. Переважна кількість робіт належить польським науковцям (79 %). Серед інших авторів зустрічаємо дослідників із Росії, Білорусії, Боснії та Словенії.

Кількість публікацій зарубіжних авторів не є однаковою для усіх вітчизняних видань. Наприклад, на два видання з проаналізованих дванадцяти припадає близько 70 % закордонних статей — «Молода спортивна наука України» та «Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту».

Висновки

Таким чином, кількість публікацій, присвячених проблематиці фізичного виховання дошкільників, становить 3 % кількості усіх друкованих робіт, причому найбільша їх кількість — у періодичних виданнях «Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту» та «Молода спортивна наука України».

Однак за останні шість років в Україні відмічається тенденція до зменшення їх чисельності. Такі видання містять переважну кількість публікацій іноземних досліджень у галузі фізичної культури і спорту, надрукованих в Україні, проблематика дослідження яких збігається з вітчизняними. У пропорційному відношенні на 1 статтю, що висвітлює проблеми фізичного виховання дошкільників припадає 5–6 статей, присвячених аналогічній проблемі у дітей шкільного та юнацького віку. Переважна кількість статей (58 %) висвітлює проблеми оптимізації дошкільного фізичного виховання в умовах основного відділення дошкільного навчального закладу. Опубліковано 36 статей, які містять дані щодо оптимізації дошкільного фізичного виховання у таких напрямках: інтеграція фізичного виховання з іншими видами виховної діяльності; розвиток окремих ком-

понентів рухових функцій; фізичне виховання з урахуванням індивідуальних особливостей дітей; профілактика хвороб та корекція відхилень у стані здоров'я; формування культури здорового способу життя у дітей та їх батьків; удосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців у сфері фізичного виховання дошкільників; взаємозв'язок та взаємообумовленість змісту ор-

ганізаційно-методичних підходів систем фізичного виховання дошкільного навчального закладу і школи; ознайомлення з досвідом дошкільного фізичного виховання інших країн.

Перспективи подальших досліджень будуть спрямовані на пошук нових шляхів оптимізації процесу фізичного виховання в умовах дошкільних закладів.

Література

1. Волкова С. С. Фізичне виховання дітей 5—7 років у спортивно-оздоровчих установах Сполучених Штатів Америки / С. С. Волкова, О. В. Віндюк // Педагогіка, психологія та мед.-біол. пробл. фіз. виховання і спорту. — 2011. — № 1. — С. 21—23.
2. Єрмаков С. Показники діяльності наукових фахових видань України за період 1998—2007 рр. в електронному інформаційному просторі / С. Єрмаков // Теорія і методика фіз. виховання. — 2007. — № 7 (33). — С. 3—12.
3. Кашуба В. Корекція порушень постави дошкільнят у процесі фізичного виховання / В. Кашуба, Е. Бондар // Теорія і методика фіз. виховання і спорту. — 2010. — № 2. — С. 75—78.
4. Козіброда Л. В. Організаційно-методичні аспекти фізичного виховання дітей дошкільного віку з відхиленнями у стані здоров'я: дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту: спец. 24.00.02 «Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення» / Л. В. Козіброда. — Л., 2005. — 179 с.
5. Круцевич Т. Організація фізкультурно-оздоровчої роботи з дітьми 3—6 років у дошкільних закладах за кордоном // Т. Круцевич, Н. Пангелова // Спорт. вісн. Придніпров'я. — 2005. — № 1. — С. 156—163.
6. Максименко С. Д. Психологічне обґрунтування заходів пропагування психогігієнічного виховання і здорового способу життя серед сучасної молоді / С. Д. Максименко, С. І. Болтівець, О. М. Кокун та ін. — К.: ДП «Інформ.-аналіт. агентство», 2012. — 152 с.
7. Маляр Н. С. Про необхідність превентивного фізичного виховання дітей старшого дошкільного віку / Н. С. Маляр // Педагогіка, психологія та мед.-біол. пробл. фіз. виховання і спорту. — 2009. — № 4. — С. 72—75.
8. Пангелова Н. Залучення старших дошкільників до цінностей здорового способу життя в процесі фізичного виховання / Н. Пангелова // Молода спорт. наука України. — 2010. — Т. 2. — С. 183—187.
9. Пасічник В. Особливості фізичного виховання дітей дошкільного віку та учнів загальноосвітніх шкіл Польщі у 70—80-х рр. ХХ століття / В. Пасічник // Спорт. вісн. Придніпров'я. — 2007. — № 2 — 3. — С. 49—53.
10. Пивовар А. Взаємозв'язок фізичного стану і розумового розвитку старших дошкільників / А. Пивовар // Молода спорт. наука України: зб. наук. пр. з галузі фіз. культ. та спорту. — Л.: [б. в.], 2006. — Т. 1., вип. 10. — С. 15—20.
11. Поліщук В. Кореляційний аналіз взаємозв'язку показників рухової підготовленості, морфофункціонального стану і розумових здібностей дітей 5-го і 6-го років життя / В. Поліщук // Спорт. вісник Придніпров'я. — 2007. — № 1. — С. 56—58.
12. Тимонова І. Б. Аналіз фізического развития детей в детских дошкольных учреждениях / И. Б. Тимонова // Педагогіка, психологія та мед.-біол. пробл. фіз. виховання і спорту. — 2007. — № 11. — С. 202—206.
13. Яхно Є. Г. Комплексний розвиток фізичних і моральних якостей дітей старшого дошкільного віку в процесі фізичного виховання: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з фіз. виховання і спорту: спец. 24.00.02 «Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення» / Є. Г. Яхно. — К., 2011. — 40 с.

References

1. Volkova S. S. Physical education for 5-7 years old children in U.S.A. sport and fitness establishments / S. S. Volkova, O. V. Vindiuk // Pedagogics, psychology, medical-biological problems of physical training and sports. — 2011. — N 1. — P. 21—23.
2. Yermakov S. S. Indexes of the scientific activity of professional publications of Ukraine in e-informational space during 1998—2007 / S. S. Yermakov // Theory and methods of physical education and sports. — 2007. — N 7 (33). — P. 3—12.
3. Kashuba V. Correction of postural disturbances in preschool children through physical education / V. Kashuba, E. Bondar // Theory and methods of physical education and sports. — 2010. — N 2. — P. 75—78.

4. *Kozibroda L. V.* Organizational and methodological aspects of physical education for preschool children with health disorders: diss. ... Cand. of Sci. in physical education and sport: special. 24.00.02 «Physical culture, physical education of different groups of population» / L. V. Kozibroda. — Lviv, 2005. — 179 p.
5. *Krutsevych T.* Organization of sports and recreational activities for 3-6 years old children in foreign preschool institutions / T. Krutsevych, N. Panhelova // Sport. visnyk Prydniprovia. — 2005. — N 1. — P. 156—163.
6. *Maksimenko S. D.* Psychological substantiation of measures to promote psychogigienic education and healthy lifestyles among today's youth / S. D. Maksymenko, S. I. Boltivec, O. M. Kokun et al. — Kyiv: Informaciino-analitychne agentstvo, 2012. — 152 p.
7. *Maliar N. S.* On the need for preventive physical education for preschool children / N. S. Maliar // Pedagogics, psychology, medical-biological problems of physical training and sports. — 2009. — N 4. — P. 72—75.
8. *Panhelova N.* Involving preschoolers in the values of healthy lifestyle through physical education // N. Panhelova // Moloda sportyvna nauka Ukrainy. — 2010. — Vol. 2. — P. 183—187.
9. *Pasichnyk V.* Features of physical education for preschoolers and schoolchildren in Poland schools in the 70's and 80's of the XXth century / V. Pasichnyk // Sport. visnyk Prydniprovia. — 2007. — N 2 — 3. — C. 49—53.
10. *Pyvovar A.* Relationship of physical state and mental development in preschoolers / A. Pyvovar // Moloda sportyvna nauka Ukrainy: collected scientific works on physical education and sports. — Vol. 1. — Lviv, 2006. — Issue 10. — P. 15—20.
11. *Polishchuk V.* Correlation analysis of relationship between parameters of motor preparation, morphofunctional state and mental abilities of 5—6-years old children / V. Polishchuk // Sport. visnyk Prydniprovia. — 2007. — N 1. — P. 56—58.
12. *Timonova I. B.* Analysis of children's physical development in day care centers / I. B. Timonova // Pedagogics, psychology, medical-biological problems of physical training and sports. — 2007. — N 11. — P. 202—206.
13. *Yahno Ye. G.* Complex development of physical and moral qualities of preschool children in the course of physical education: autorefer. of diss. for the degree of Cand. of Sci. in physical education and sports: special. 24.00.02 «Physical culture, physical education of different groups of population» / Ye. G. Yahno. — Kyiv, 2011. — 40 p.

Державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди, Переяслав-Хмельницький
Національний університет фізичного виховання і спорту України, Київ
harinadina@hotmail.com

Надійшла 30.11.2013